

Strategische situatie:

links Maasdal met Maas en Rietbeek;
rechts: hoogland onderbroken door zijdal met Putbeek

De toren staat binnen de ringmuur, waartegen oostelijk (nr. 18 - 22) de woonvertrekken lagen (kelders, kamers, zolders) en waarlangs westelijk een op consols rustende weergang liep (a), die een onderdeel van de "ronde weg" vormde. Tussen ringmuur en toren was sinds de 16^e eeuw de grote zaal met haard (nr. 14). Het noordelijk deel van de ringmuur bevat nog een kelderruimte van een oudere vierkante toren (nr. 10).

- O -

De burcht is niet in een dag gebouwd. De oudste heren van begin 13^e eeuw hadden wellicht een versterkte hoeve op de plaats van het Benedenste Slot, van waaruit geleidelijk met vele tussentijdse wijzigingen de burcht gebouwd werd: eerst de grote toren (nr. 16) en de vierkante middentoren (nr. 10), daarop volgde de zuidergracht en de bergophoging (13^e eeuw), ringmuur en woonvertrekken (deel II, 14^e eeuw) en tenslotte de tegenwoordige toegangspartij met de drie torens (deel I, nr. 1 - 9, 15^e eeuw). In 1470 was de totaal-aanleg met grachtenstelsel en alle weerbaarheidselementen voltooid.

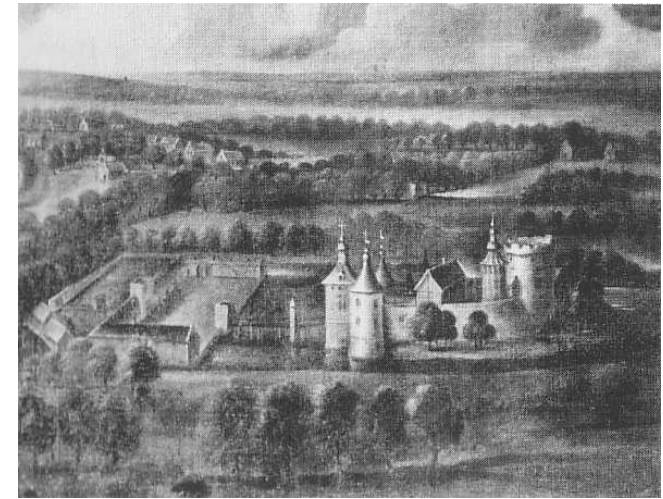
- O -

Het gebied zal oorspronkelijk een karolingisch kroondomein geweest zijn, waaruit de heerlijkheden Elsloo en Stein gevormd zijn. De oudste heren van Stein vormen sinds begin 13^e eeuw een jongere tak uit het huis Elsloo en zijn zich sinds 1230 "Van Stein" gaan noemen. Dit eerste geslacht stierf uit in de mannelijke lijn in ca. 1380 en werd achtereenvolgens opgevolgd door de heren van Merwede, Brederode, Heinsberg en Nassau-Dillenburg, tot in 1462 het huis door aankoop overging aan het geslacht Bronckhorst - Batenburg. Dit stierf op zijn beurt uit in de mannelijke lijn in 1641 en werd opgevolgd door de graven De Merode en na een verloren familieproces in 1740 door de heren van Kinsky. Na de Franse tijd werd het kasteel in 1828 aangekocht en bewoond door Luikse patriciersfamilies tot 1917, toen heel het bezit publiek geveild en verkaveld werd. In 1921 werd het kasteel gekocht door de Missionarissen van het H.Hart; van 1931 tot 1966 was er een Groot Seminarie en van 1973 tot 1998 was het een rust- en verzorgingshuis voor oud missionarissen, broeders, paters en zusters.

- O -

De toegang tot het terrein is verboden. Bezichtiging van de Burchtruine is alleen op afspraak mogelijk en geschiedt onder begeleiding van een gids. Voor het maken van een afspraak wendt men zich tot het archeologiemuseum te Stein.

DAT SLOET IND HUYSS STEYN



Kasteel gezien vanuit het westen (1728)
(naar een doek in kasteel Merode.
Foto: Rijksmonumentenzorg, Den Haag)

Het 18^e eeuwse beeld toont ons de burcht Steyn in zijn voltooide ontwikkeling, waarin, ondanks tekenen van verval, zijn drievoudige functie nog volledig te herkennen valt. Hij was op de eerste plaats een **middeleeuwse vesting**, vervolgens de zetel van het **landsheerlijk gezag** en tenslotte het **sociaal-economisch centrum** van de gemeenschap. Elk van deze functies stelde haar eisen, weerspiegelde zich in het gebouwencomplex, maar legde daaraan ook beperkingen op. Genoemde functies staan ook niet gelijkaardig naast elkaar: het militaire karakter overheerst, terwijl ook het economisch aspect behoorlijk tot uitdrukking komt, maar van de 17^e eeuwse omzwaai naar een lustslot is nog nauwelijks sprake.

Al kon een burcht een basis zijn of een steunpunt van een aanval, toch is zijn militair karakter in hoofdzaak defensief. Vandaar dat onze eerste aandacht gaat naar de **strategische situatie**. Archeologisch noch historisch is er een reden om hem te beschouwen als onderdeel van een landverdedigingsstelsel. Hij is uitsluitend te zien als een zelfstandige militaire eenheid met een beperkte reikwijdte voor een soeverein gebied. Het strategische beeld moet bovendien gezuiverd te worden van de vele veranderingen die zich in de loop van de tijd hebben voorgedaan: de waterhuishouding, de Maasverschuivingen, de aanleg van wegen, de bebouwing, enz. Ook kan het niet los gezien worden van de militaire ontwikkelingen, van bewapening en maatschappelijke verhoudingen, van persoonlijke dienstbaarheid en beperkte mogelijkheden tot beleg en aanval. Tenslotte wordt er op gewezen, dat de ligging van de burcht hier niet bepaald wordt door die van het dorp. Het dorp gaat wel vooraf, maar de ligging van de burcht is puur strategisch gekozen: ongenaakbaar en verdedigingsoverwicht.

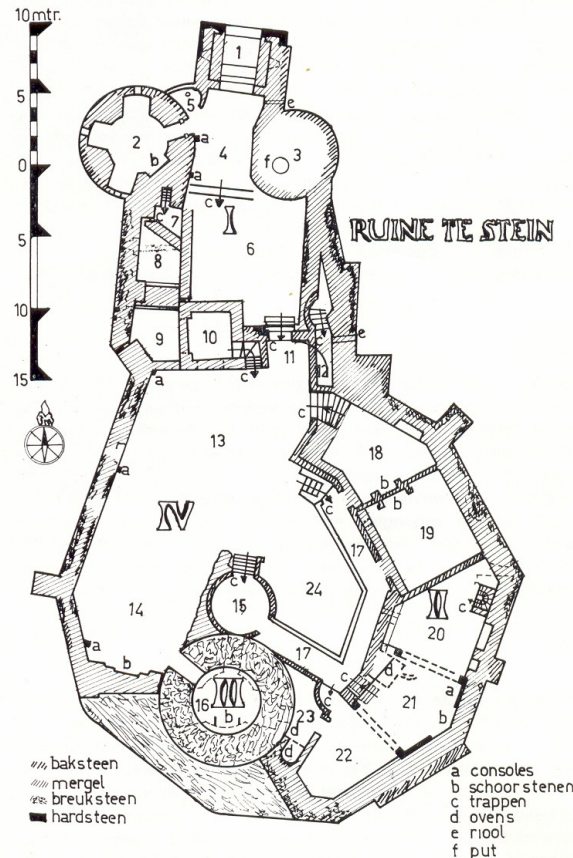
- O -

Twee factoren hebben dat bepaald: het water en de hoogte. De Steinse burcht is een **waterkasteel**. Hij ligt aan de oostkant van het Maasdal, buiten het eigenlijke stroombed van de Maas en binnen de rand van het hoogland. Ter plaatse wordt die hoogtelijn door een zijdal onderbroken en een daarin stromende beek (de Putbeek) stort er haar water in het Maasdal uit. Door de wateroverloed van het hoogland, van regens en bronnen, werd zij gevoed. Het zijdal werd westelijk van het kasteel langs het Maasdal afgesloten door een dijk tot opstuwung en handhaving van het waterpeil. Deze dijk vervult nog altijd zijn functie langs de westzijde van de grachten. De tweede factor, waarvan men handig partij heeft getrokken, is de zuidelijke landtong tussen Maasdal en beekdal. Op de uiterste punt van die hoogte heeft men de centrale verdedigings- en wachttorens geplaatst op de vaste grond. Vervolgens werd die toren van de landtong afgesneden door een gracht en op een eiland geplaatst. Met het grind uit die gracht werd de berg rond de toren nog aangehoogd. Door deze verhoging werd een element van de **hoogteburcht** verkregen.

- O -

De burcht van Stein bestaat uit twee afdelingen, die onafscheidelijk bij elkaar horen: het zogenaamde Bovenste Slot en het Benedenste of Onderste Slot (ook Nederhof, Basse Court). Ze werden door een brede gracht gescheiden (zie afbeelding uit 1728). Het lager gelegen **Benedenste Slot** regelde het verkeer met de buitenwereld. Behalve tot beveiliging diende het vooral economische doeleinden. Het dienstpersoneel woonde er en het krijgsvolk was er gelegerd. Om er te komen moest men vanuit het dorp een brede gracht met ophaalbrug over. Sedert de 18^e eeuw is deze dichtgemaakt en door een vaste brug overspannen. De gebouwen van dit "Voorgeborgte" zijn in later tijden geheel vernieuwd en rusten onder water op oudere dikkere mergelmuren.

De toegangshal met poort onder een laatgotische hardsteenboog (16^e eeuw) was in de middeleeuwen een Valkenburgs leen (de Witte Poort). Deze werd rond 1730 uitgebouwd tot een volledige toren, gedekt met een mansardedak. Boven de ingang en in de windvaan het wapen van de Merode's. De poort was ingesloten door lage bakstenen gebouwen met oostelijk en westelijk dwarsvleugels, die in de 19^e eeuw vervangen werden door een herenhuis (het nieuwe kasteel) en een bedrijfsgebouw (koetshuis). Nadat het kasteel in 1921 was overgegaan aan de Missionarissen van het H. Hart, werden de gebouwen verder aangepast en uitgebreid tot een studiehuis voor Theologie. Deze gebouwen zijn rond de eeuwwisseling afgebroken. Er verscheen nieuwbouw en bestaande gebouwen werden verbouwd tot appartementen. Het complex wordt nu particulier bewoond.



Plattegrond van het Bovenste Slot

Archeologisch en historisch het interessantste en best bewaarde deel is het **Bovenste Slot**. Het was door een brede gracht van de Nederhof gescheiden en kon via een houten brug bereikt worden, die 3½ m. voor de toegang in een ophaalbrug eindigde. Die ophaalbrug balanceerde om een as in de vierkante toegangstoren (nr. 1); ze kon over katrollen, aan weerszijden in de muurdikte gelegen, opgetrokken worden en daalde dan met haar achterklep in de brugkelder. De toegang tot het slot kon bovendien afgesloten en vergrendeld worden door een eenvleugelige poort, waarvan tap- en grendelgat nog aanwezig zijn. De toegangshal bevatte ter zijde (oost en west) schietgaten ter verdediging en de vroegere bovenverdieping bezat verdere weermiddelen. Westelijk werd de ingangstoren geflankeerd door een ronde toren (nr. 2) met bakstenen bekleding. Er waren drie verblijfsruimten: beneden een hooggewelfde kelder (gevangenis) met schietgaten, vanaf boven door de muurholte toegankelijk; midden een woonkamer met hard, baksteenkoepel en woonaccommodatie; boven een kamer met een laatgotische schouw en vernieuwde raamnissen, vroeger bekleed met houten lambrizing. Onder de zoldering was een deurtje, dat toegang gaf tot de weergang en ronde toren langs de ringmuur. Tussen de poorttoren en flankeringstoren bevond zich een trappenhuis met latrine boven de gracht met beerput (nr. 5). Oostelijk van de ingangstoren ligt de puttoren (nr. 3) met drinkwatervoorziening: op een hoekige mergelfundering en bovengronds een ronde baksteenbekleding. De put is ruim 1 m. doorsnee en 10 m. diep:

- O -

De kern van de burcht werd gevormd door een ronde **donjon** aan de zuidzijde binnen de veelhoekige ringmuur (nr. 16). De toren staat op natuurlijke grondlagen, 5 m. beneden de top van de heuvel en is daarboven ca. 16 m. hoog. De toren heeft een doorsnee van ca. 10 m. en een muurdikte van 3¼ m. Het benedendeel werd opgebouwd uit veldkeien in een dikke kalkbrei, terwijl het bovendeel, na een verjonging met romaans profiel, van buiten en van binnen met een mergellaag bekleed is, die diende als "bekisting" voor de keienbeton. De torentrans bestond uit een muur met kantelen, die op bogenfriezen naar buiten uitkraagde.

- O -

De binnenruimte van de toren wordt doormidden gedeeld door een gewelf en bezit een benedenschacht, ten dele ondergronds, van ca. 11 m. hoog. Hierin bevond zich de gevangenis (oubliette), die van bovenaf door het gewelf toegankelijk was. Er was slechts een lichtspeelt; deze werd in later eeuwen verwijfd als doorgang tot een ijskelder. De schacht boven dat gewelf bevatte de toegang tot de toren. Deze toegang lang 6 m. boven de berg en bereikbaar via een wenteltrap in een verdwenen houten toren (nr. 15). In de schacht zijdelings ramen (schietgaten) en een schouw met thans neogotische wangen onder een mergelkoepel. Deze bovenste binnenruimte werd nog gedeeld door twee tussenvloeren, die evenals het aarden terras boven langs een in de muurholte uitgespaarde trap bereikt werd. Dat aarden terras zal door een houten dak gedekt zijn geweest.

